

نشست بحوث فقهی با موضوع «بررسی فقهی قراردادهای آتی در بورس»

نشست دهم / ۱۶ بهمن ماه ۹۸

جلسه دهم بحوث فقهی با موضوع «بررسی فقهی قراردادهای آتی در بورس» با حضور حجت الاسلام دکتر احمدرضا صفا و جمعی از طلاب سطوح عالی حوزه و دانش پژوهان مؤسسه در حوزه علمیه امام کاظم علیه اسلام برگزار شد. در این جلسه ضمن موضوع شناسی قراردادهای آتی به تبیین دیدگاه های فقهی و چالشهای فقهی و عملیاتی این ابزار مشتقه پرداخته شد.

معاون مؤسسه طبقات ضمن تبریک ایام الله فجر به بیان جایگاه قراردادهای آتی پرداختند. از نظر ایشان ابزارهای مالی را سندهای رسمی و قانونی در بازار مالی معرفی کردند که دارای اقسام زیر هستند:

۱. ابزارهای سرمایه ای (مالکیتی) مانند سهام
۲. ابزارهای استقراضی (بدهی) مانند اوراق قرضه
۳. ابزارهای مشتقه مانند آتی
۴. ابزارهای ترکیبی مانند اوراق قرضه قابل تبدیل
۵. ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) مانند اوراق اجاره.

قراردادهای آتی از جمله ابزارهای مشتقه هستند.

ابزارهای مشتقه، ابزارهایی که ارزش آنها از ارزش داراییهای دیگر، اوراق بهادار، نرخ بهره، کالاهای اساسی و شاخص سهام و اوراق بهادار مشتق شده است. این ابزار عموماً توسط سه گروه، پوشش دهندگان ریسک، بورس بازاری (کسانی که با خرید و فروش این ابزار تنها به دنبال کسب منفعتند) و آربیتراژگران (کسانی که از تفاوت قیمت بازارهای مختلف بهره می برند) استفاده می گردد.

تقسیم و تعریف آتی ها

آتی ها به دو دسته عمده بیمان آتی (Forward) و قرارداد آتی (Futures) تقسیم می گردد. به موجب بیمان آتی، فروشنده توافق می کند مقدار معینی کالا یا اوراق بهادار را با قیمت توافق شده به خریدار بفروشد و زمان تحویل مورد معامله زمان مشخصی در آینده است. چالشهای این بیمان عبارت است:

پیمانی فرابورسی است و حتی می توان موارد قیمت در زمان قرارداد یا در زمان تحویل تعیین نمود. اندازه و حجم قرارداد طبق شرایط دلخواه خریدار و فروشنده تعیین می شوند. به دلیل عدم معامله در بورس و عدم اعلام قیمت در حضور عموم معامله گران یا تعیین قیمت در زمان تحویل از شفافیت قیمتی برخوردار نیست.

در پیمان آتی بحثی از تعیین موقعیت معاملاتی روزانه افراد و به روز رساندن حساب مشتری بعمل نمی آید. در صورت نزاع میان خریدار و فروشنده، جایگزینی برای حل مشکل (مثلا اتاق پایاپای بورس) وجود ندارد. از این رو ریسک پیمان آتی بالا بوده و استاندارد لازم برای بورس را ندارد. بنابراین قرارداد آتی به صورت استاندارد در بورس طراحی گردید.

بنا به دستورالعمل اجرایی معاملات قراردادهای آتی در شرکت بورس کالای ایران:

«قرارداد آتی» «قراردادی است که فروشنده براساس آن متعهد می شود در سررسید معین، مقدار معینی از کالای مشخص را به قیمتی که الان تعیین می کنند، بفروشد و در مقابل طرف دیگر قرارداد متعهد می شود آن کالا را با آن مشخصات خریداری کند و برای جلوگیری از امتناع طرفین از انجام قرارداد، طرفین به صورت شرط ضمن عقد متعهد می شوند مبلغی را به عنوان وجه تضمین نزد اتاق پایاپای بگذارند و متعهد می شوند متناسب با تغییرات قیمت آتی، وجه تضمین را تعدیل کنند و اتاق پایاپای از طرف آنان وکالت دارد متناسب با تغییرات، بخشی از وجه تضمین هر یک از طرفین را به عنوان اباحه تصرف در اختیار دیگری قرار دهد و او حق استفاده از آن را خواهد داشت تا در سررسید با هم تسویه کنند».

تحلیل فقهی قرارداد آتی

بنابراین قرارداد آتی، قراردادی است قانونی و الزام آور که طرفین تعهد می کنند معامله ای را در تاریخ معینی با ویژگیهای مشخص و با قیمت معین انجام دهند؛ به نظر می رسد این نوع قرارداد میتواند به سه شیوه منطبق گردد:

۱. بیع یا خرید و فروش واقعی، البته پرداخت ثمن و مثنی به آینده موکول گردیده است.
۲. تعهد به بیع یعنی خریدار و فروشنده متعهد می گردند در آینده با هم خرید و فروشی با شرایط و ضوابط مشخصی انجام دهند.
۳. عقد شرط یا تعهد: یعنی دو طرف تعهد را مورد معامله قرار می دهند نه اینکه بیع واقعی کرده یا متعهد به بیع شوند. (همانند عقد بیمه که شرکت بیمه جبران خسارتی که محتمل الوقوع بوده را معامله می کند).

بررسی فقهی چالش های قرارداد آتی

این استاد حوزه و دانشگاه در ادامه به اشکالات فقهی وارد بر قرارداد آتی چون قمار، غرر، اکل مال به باطل، احتکار، عدم قصد معامله واقعی پرداخت.

در پایان سوالات زیر برای تحقیق بیشتر بیان گردید:

۱. در مورد ماهیت خود آتی آیا آتی، عقد است یا شرط و تعهد؟

۲. در هر دو صورت آیا لازم است یا جایز؟
۳. در صورت قبول قرارداد بودن آیا بیع است یا تعهد بر بیع یا صلح است یا نوعی قرارداد جدید؟
۴. در صورت بیع بودن آیا از مصادیق سلف نیست؟
۵. در صورت بیع بودن آیا کالی به کالی و بیع دین به دین، نیست؟
۶. آیا مصداق «لا تبع ما لیس عندک» و بیع معدوم، نیست؟
۷. آیا مصداق بیع صوری و فاسد نیست؟
۸. ماهیت وجه تضمین چیست؟
۹. آیا وجه تضمین مثل واقولی در قولنامه است آیا می تواند طرف مقابل بعد از فسخ تملک کند در این صورت آیا مساله عربون پیش می آید؟